

PREVOD

Michael Ende

Zrcalo v zrcalu

Na straneh in zgoraj izgubljaajo se v temini, visi težka črna tkanina v navpičnih gubah navzdol, ki medtem ko jih vzgibava neopazen preprih, malce vejejo sem in tja.

Rekli so mu, da je to odrski zastor, in brž ko se bo začel dvigati, naj neumudoma začne s svojim plesom. Zabičali so mu, naj nikakor ne pusti, da bi ga kaj zmotilo, kajti včasih je bilo od zgoraj videti, kot bi prostor za gledalce ne bil nič drugega kot prazno, mračno brezno, včasih pa tudi, kot bi gledal na marljivo pehanje tržnice ali obljudene ulice, na učilnico ali pokopališče, a vse to naj bi bila čutna prevara, skratka, ne da bi ga sploh brigalo, kakšen je njegov vtis, ali ga kdo gleda ali ne, naj bi začel plesati svojo solo, brž ko bi se dvignil zastor.

Tako je torej stal, z nosilno in prosto nogo prekrizanima, s spuščeno desno roko, z levo rahlo oprto na kolk, in čakal začetek. Sem in tja je, ko ga je k temu primorala utrujenost, zamenjal to držo, preobražajoč se tako rekoč v svojo zrcalno podobo.

Zastor se še ni hotel dvigniti.

Šibka svetloba, ki je prihajala od ne vem kod iz višave, se je zgrinjala nanj, a ni bila tako močna, da bi lahko videl svoja stopala. Svetlobni krog, ki ga je obdajal, mu je ravno še pustil, da je pred sabo razločil težko črno tkanino. To je bilo njegovo edino oprijemališče v smeri, katere se je moral držati, kajti oder je ležal v popolni temini in bil razsežen kot kaka ravan.

Pomislil je, ali kulise sploh so tukaj in kaj bi utegnile prikazovati. Za njegov ples niso bile več pomembne, a rad bi bil vedel, v katerem okolju ga bodo gledali. V praznični dvorani? V pokrajini? Gotovo bi se z dvigom zastora premenjala tudi osvetljava. Tedaj bi bilo pojasnjeno tudi to vprašanje. Stal je in čakal, z nosilno in prosto nogo prekrizanima, s spuščeno levo roko, z desno rahlo oprto na kolk. Sem in tja je, ko ga je k temu primorala utrujenost, zamenjal položaj, preobražajoč se tokrat v zrcalno podobo svoje zrcalne podobe.

Ni se smel raztresti, kajti vsak hip bi se zastor utegnil dvigniti. Prisoten je moral biti z dušo in telesom. Njegov ples se je začel z mogočnim udarcem na pavke in vrtinčastim furiosom iz skokov. Če bi zamudil začetek, bi bilo vse izgubljeno,

zamujenega takta ne bi nikdar spet ujel. V mislih je še enkrat šel skozi vse korake, piruete, ontrešate, žeteje in arabeske.

Zadovoljen je bil, vse mu je bilo pred očmi. Prepričan je bil, da bo dober. Že je slišal plimovati aplavz kot zlato šumenje morja. Tudi skozi zahvaljevanje je šel še enkrat, kajti bilo je pomembno. Kdor je to dobro opravil, je včasih opazno lahko podaljšal ploskanje. Ko je vse to premišljal, je stal in čakal, z nosilno in prosto nogo prekrižanima, s spuščeno desno roko, z levo lahno oprto na kolk. Sem in tja je, ko ga je k temu primorala naraščajoča utrujenost, zamenjal držo, preobražajoč se znova v zrcalno podobo svoje odzrcaljene zrcalne podobe.

Zastor se še vedno ni dvignil, in vpraševal se je, kaj bi utegnilo biti razlog za to. So nemara že na začetku pozabili, da stoji na odru? So ga morda iskali v garderobi, gledališčni kantini ali celo doma, vijoč roke in obupujoč? Naj se nemara naredi opaznega v odrski temini, vzklikne ali pomigne? Ali pa ga sploh ne iščejo, ker je bila predstava zaradi česarkoli že preložena? Je na koncu odpadla, ne da bi ga o tem obvestili? Nemara so vsi že zdavnaj odšli, ne da bi se spomnili na to, da stoji tu in čaka na svoj nastop. Kako dolgo že stoji tukaj? Kdo mu je sploh odkazal to mesto? Kdo mu je torej rekel, da je to zastor in da naj, brž ko se bo dvignil, začne plesati? Začel je računati, kolikokrat se je že utegnil preobraziti v svojo zrcalno podobo in zrcalno podobo svoje zrcalne podobe, a si je brž spet premislil, da ga nenaden dvig zastora ne bi presenetil in zmedel ter se ne bi, ne da bi si še bil na jasnem o svoji vlogi, nebojgljeno zastrmel v občinstvo. Ne, ostati mora miren in zbran!

A zastor se ni zganil.

Počasi se je njegovo začetno srečno vznemirjenje umaknilo globoki grenkobi. Imel je občutek, da so si ga privoščili. Najraje bi pobegnil z odra, da bi se kje naglas pritožil, da bi svoje razočaranje, svojo razjarjenost komu izkričal v obraz, da bi zagnal vik in krik. A ni vedel, kam naj steče. Tisto malo, kolikor je videl črne tkanine pred sabo, je bilo njegova edina orientacija. Če zapusti to mesto, bo tipal naokoli v temi in zagotovo izgubil vsako orientacijo. In rado se utegne zgoditi, da se ravno ta hip dvigne zastor in zadoni začetni udarec na pavke. In tedaj bi stal na popolnoma napačnem mestu, z rokami, stegnjenimi predse kot slepec, nemara s hrbtom obrnjen proti občinstvu. Nemogoče! Ob tej predstavi mu je bilo vroče od sramu. Ne, ne, brezpogojno mora ostati, kjer je, v dobrem ali v hudem, in čakati, ali in kdaj mu bo dano znamenje. Stal je torej, z nosilno in prosto nogo prekrižanima, z ohlapno visečo levo roko, z desno težko oprto na kolk. Sem in tja je, ko ga je k temu primorala utrujenost, zamenjal položaj, preobražajoč se kdove kolikič v svojo zrcalno podobo.

Kadar je izgubil vero, da se bo zastor odprl, je obenem vedel, da svojega mesta ne bo zapustil, saj možnosti, da se proti vsem pričakovanjem vendarle še odpre, ni šlo izključevati. Zdavnaj je nehal upati in se jeziti. Le še stal je lahko, kjer je stal, pa če bi se kaj zgodilo ali ne. Nič več mu ni bilo do nastopa, najsí bi ta bil uspeh ali polom ali ga celo sploh ne bi bilo. In ker mu njegov ples ni ničesar več pomenil, je drugega za drugim pozabil vse korake in skoke. Med čakanjem je celo pozabil, čemu čaka. A

še vedno je stal, z nosilno in prosto nogo prekrizanima, s težko črno tkanino pred sabo, ki se je zgoraj in na straneh izgubljala v temini.

* * *

Gospa je odgrnila zaveso z okna svoje kočije in vprašala:

"Čemu ne voziš hitreje? Ti veš, kaj polagam na to, da sem pravočasno na praznovanju!"

Enonogi kočijaž se je sklonil s kozla in odgovoril:

"Prispela sva v konvoj, madame. Tudi jaz ne vem, kako. Sem pač malce zadremal. Vseakor so tu nenadoma ljudje, ki so nama zaprli ulico."

Gospa se je nagnila skozi okno. Deželno cesto je res zapolnil dolg spreved ljudi. Bili so otroci in starci, moški in ženske, vsi v pustolovskih pisanopikastih glumaških kostumih, s fantastičnimi klobuki na glavah, z velikimi culami na plečih. Nekateri so jezdili na mulah, drugi na velikih psih in nojih. Vmes so ropotale tudi dvokolnice, visoko naložene z zaboji in kovčki, ali vozovi s ponjavami, na katerih so sedele družine.

"Kdo ste?" je gospa vprašala dečka v harlekinskem oblačilu, ki je hodil ob njeni kočiji. Na rami je nosil drog, katerega drugi konec je nosila mandljeoka deklica v kitajski noši. Z droga so viseli različni kosi hišne oprave, na njem je sedela majhna premražena opica. "Ste cirkus?"

"Ne vemo, kdo smo," je rekel deček. "Cirkus nismo."

"Od kod pa prihajate?" je hotela vedeti gospa.

"Iz nebeška pogorja," je odvrnil deček, "a tega je že dolgo."

"In kaj ste tam počeli?"

"To je bilo, še preden sem prišel na svet. Rodil sem se na poti."

Tisti hip se je v pogovor vmešal star mož, ki je na plečih nosil veliko lutnjo oziroma teorbo.

"Tam smo predvajali *Nepretgano igro*, lepa gospa. Otrok tega ne more več vedeti. To je bila igra za sonce, luno in zvezde. Vsak od nas je stal na vrhu druge gore in klicali smo si besede. Nenehoma se je igralo, kajti ta igra je skupaj držala svet. Zdaj pa jo je večina od nas že pozabila. Predolgo je že tega."

"Čemu ste jo nehali igrati?"

"Zgodila se je velika nesreča, lepa gospa. Nekega dne smo opazili, da nam manjka neka beseda. Nihče nam je ni ugrabil, tudi je nismo pozabili. A brez te besede nismo mogli igrati naprej, ker ni več imelo smisla. Bila je tista beseda, po kateri je vse povezano z vsem. Razumete, lepa gospa? Odtlej smo na poti, da bi jo znova našli."

"Po kateri je vse povezano z vsem?" je osuplo vprašala gospa.

"Ja," je rekel starec in resno prikimal, "gotovo ste tudi že opazili, lepa gospa, da je svet le še iz koščkov, ki nimajo več ničesar opraviti drug z drugim. Tako je, odkar se nam je izgubila beseda. In najhuje je, da koščki kar naprej razpadajo in tega, kar je med seboj povezano, ostaja vse manj. Če ne najdemo besede, ki bo vse spet

povezala z vsem, se bo svet nekega dne ves, kar ga je, sesul v prah. Zato smo na poti in jo iščemo."

"Mar verjamate v to, da jo boste nekega dne resnično našli?"

Starec ni odgovoril, ampak je pospešil korak in odhitel. Deklica z mandljeokimi očmi, ki je zdaj hodila ob gospejinem oknu, je plaho pojasnila:

"Z dolgo potjo, po kateri hodimo, pišemo besedo na površje zemlje. Zato ostajamo nikjer."

"Ah," je rekla gospa, "potemtakem torej zmeraj veste, kam morate iti?"

"Ne, pustimo se voditi."

"Kdo ali kaj pa vas vodi?"

"Beseda," je odgovorila dekllica in se nasmehnila, kot bi hotela prositi opravičila.

Gospa je s strani dolgo opazovala otroka, potem pa je potihem vprašala:

"Grem lahko z vami?"

Dekllica je molčala in se smehljala in počasi, sledeč fantiču pred sabo, prehitela kočijo.

"Stoj!" je gospa zaklicala kočijažu. Ta je potegnil za uzdo, se obrnil nazaj in vprašal:

"Mar res hočete iti s temi tukaj, madame?"

Gospa je nema in vzravnan sedeča v blazinah ter gledala naravnost predse. Počasi se je mimo stoječe kočije sprehodil preostanek trume. Ko je bil mimo zadnji zamudnik, je gospa izstopila in se zazrla za sprevodom, vse dokler ni izginil v daljavi. Začelo je malce deževati.

"Obrniva se!" je zaklicala kočijažu, ko je spet vstopila, "peljiva se nazaj. Drugače sem vs odločila."

"Hvala bogu!" je rekel enonogec, "mislil sem že, da res hočete iti s temi."

"Ne," je raztreseno odgovorila gospa, "ne bi jim bila v prid. A ti in jaz, midva lahko pričava, da so in da sva jih videla."

Kočijaž je obrnil konje.

"Smem nekaj vprašati, madame?"

"Kaj hočeš?"

"Verjamejo madame v to, da bodo tile kdaj našli to besedo?"

"Če jo bodo našli," je odgovorila gospa, "se bo svet moral preobraziti iz ure v uro. Ne verjameš? Kdo ve, morda bova tudi temu kdaj priči. Zdaj pa poženi!"

* * *

Vrti se, počasi kot planet se vrti velika okrogla miza z debelo ploščo. Na njej je pokrajina z gorami in gozdovi, mesti in vasi, rekami in morji. V središču vsega, droben in krhek kot figurica iz porcelana, sedi in se vrtiš ti.

Veš za nenehno gibanje, a ga tvoja čutila ne zaznavajo. Miza stoji sredi dvorane s kupolo, ki se s kamnitim tlakom, oboki, zidovi ravno tako vrti počasi kot planet.

Daleč v svitu vidiš vzdolž sten omare in skrinje, veliko staro uro, ki kaže sonce in luno, vmes stene, ki so poslikane z zvezdami, tu in tam kak komet in visoko nad sabo v kupoli mlečno cesto. Nobenega okna, nobenih vrat. Tu si na varnem, vse ti je znano, vse je trdno usklajeno, na vse se lahko zaneseš. To je tvoj svet. Vrtil se, in ti se sredi središča vseskoz vrtil z njim.

A nekoč se zgodi, da gre skozi vse potres. Kamniti zidovi razpokajo, razpoka je vse večja in večja. Naslikane zvezde se razmaknejo, in zreš v nekaj, kar je tvojim očem tako tuje, da si pomišljajo gledati, daljava je, kamor pada tvoj pogled, svetleča temina, viharen veter brez sape, trajen blisk. Edino, pri čemer se lahko zadrži tvoje zrenje, je človeška postava, počev naslonjena na neslišni orkan, od glave do pete zavita v rjuho, ki se zdi, da plapola in se kljub temu, kot na kaki slikarji, ne gane. Zavita postava mirno stoji tukaj, a ne stoji na ničemer, kajti pod njenimi stopali je brezno. Veter je rjuho pritisnil ob obličje, slutiš njegovo obliko.

Zdaj zagledaš, kako se premikajo usta za zastorom, in slišiš reči globok, blag glas: "Pridi ven, krvni brat!"

"Ne!" zgrožen zavpiješ, "spravi se proč! Kdo si? Ne poznam te."

"Ne moreš me spoznati," ti odgovori zastrtež, "dokler ne prideš ven. Torej pridi!"

"Nočem!" vzklikneš. "Čemu bi to storil?"

"Čas je," reče on.

"Ne," odvrneš, "ne, to je moj svet! Tu sem zmeraj bil, tukaj hočem ostati. Pojdi proč!"

"Pusti vse!" pravi on, "naredi prostovoljno, kar boš nekoč moral narediti. Sicer bo prepozno."

"Strah me je!" mu zavpiješ.

"Pusti tudi strah!" odgovori on.

"Ne morem," odvrneš.

"Pusti tudi sebe!" pravi.

Zdaj si gotov, da je hudi glas, ki ti govori, in si trdno odločen, da ga zavrneš:

"Čemu se skrivaš in mi ne pokažeš svojega obličja? Vem: ker me hočeš uničiti.

Zvabiti me hočeš k sebi, da bi padel v praznino."

Kratek čas molči in končno reče:

"Nauči se padati!"

Loveč sapo, gledaš, kako zastrta postava izgine iz tvojega vidnega polja. A pri tem se ne gane. Dvorana s kupolo se počasi vrtil in z njo velika okrogla miza, na sredi katere sediš, majhen in krhek. In razpoka v zidu se vrtil proč od postave tam zunaj.

A nekaj je drugače. Razpoka se tokrat ne zapre. In za tvojimi naslikanimi zvezdami, zunaj tvojega trdno utemeljenega, nikoli dvomljivega sveta, ostaja pričujoče tisto Drugo, ki ti vse nareja vprašljivo. Proti temu se ne moreš braniti. A tudi nisi pripravljen na to, da bi obveljalo. Dolgo torej vztrajaš v občutju, da ti je bila zadana rana, ki se ne bo nikdar zacelila. Nič ne bo tako kot prej.

In tedaj se znova zgodi, da ti pride pred oči pošev na nepremični vihar naslonjena postava. Ni se oddaljila. Čakala je nate.

"Pridi!" reče blag, globok glas, "nauči se padati!"

Odgovoriš:

"Dovolj hudo je, če se komu primeri, da zdrsne v praznino. A da bi to hotel ali se tega celo učil, je gnusno! Skušnjavec si, ne bom ti sledil. Torej pojdi proč!"

"Padel boš!" reče zastrtež, "in če se tega ne boš naučil, ne boš znal. Torej pusti vse! Kajti kmalu te ne bo nič več držalo."

"Vdrli si v moj svet," ga nadereš, "nisem te klical. Nasilno si strl, kar je bilo moja varnost in moja lastnina. Le uničiš lahko, kar me nosi, a me ne moreš prisiliti, da bi te poslušal."

"Ne silim te," reče zastrtež, "prosim te, mali krvni brat! Čas je."

Postava obmolkne, in medtem ko spet uhaja tvojemu pogledu, dvigne roko in jo podrži pred tabo, in tebi se zdi, da v svetlobi trajnega bliska vidiš v zapestju krvavo znamenje žeblija. A tvoj pogled je že bil na tem, da se odvrne, in si se naprej vrtel na svoji mizi pod kupolo.

Praviš si, da je vse to le slepilo. Prej ali slej se bo razpoka v zidu spet zaprla, kot bi je nikoli ne bilo. In pokazalo se bo, da je v resnici nikdar ni bilo, kajti nikakor ni mogoče, da bi bila, zidovi so prastari in neuničljivi. Kar je zmeraj bilo, zmeraj bo. Vse drugo je prevara, ki je nastala kdove s čim. Ni se dobro spuščati v to. In potem ta strašljiva zahteva! Mar ne vsebuje grožnje? In ko bi segel po roki, kdo ti pravi, da bi te držala? Se je sploh stegnila, da bi te držala? Ali pa se je stegnila le zato, da bi te iztrgala iz tvojega varnega malega sveta in te pahnila v brezno? Ne, bolje bo, da te tisti zunaj ne najde več. Postani še manjši! Skrij se pred njim! Ko te ne bo mogel več odkriti, bo najbrž odnehal, in vse bo spet tako kot nekoč.

Dvorana s kupolo se je počasi vrtela in z njo velika okrogla miza skupaj z mesti, vasmii in morji in s tabo na sredi. In še tretjič je v tvoje vidno polje stopila zastrta postava, osvetljena od trajnega bliska v nepremičnem viharju.

"Mali krvni brat," reče glas, in tokrat zveni trudapolno, kot bi govoril iz bolečin, "poslušaj me in imej zaupanje! Ne moreš več ostati, kjer si. Pridi ven!"

"Me boš potem ujel in držal, če bom padel?" vprašaš.

Zastrtež počasi zmaje z glavo.

"Če se naučiš padati, ne boš padel. Nobenega zgoraj in spodaj ni, kam naj bi torej padel? Ozvezdja se drugo drugemu nasproti držijo v ravnotežju na svojih poteh, ne da bi se dotikala, ker so si sorodna med seboj. Tako bi moralo biti tudi z nama. Nekaj mene je v tebi. Držala se bova drug drugemu nasproti, in nič drugega naju ne bo držalo. Krožeči zvezdi sva, zato pusti vse! Bodi prost!"

"Kako naj vem, da je res, kar praviš?" dvomeče vzklikneš.

"Iz sebe samega," odgovori, "ker sem jaz v tebi in ti v meni. Tudi resničnosti se držijo druga drugi nasproti in na ničemer ne stojijo."

"Ne!" zavpiješ, "tega ni mogoče prenesti! Torej ni rešitve pred tabo? Kaj ti je do mene? Čemu ne pustiš, da bi v miru ostal, kjer sem? Nočem tvoje prostosti!"

"Prost boš," reče, "ali pa te ne bo več."

Potem zaslišiš nekaj, kar zveni kot vzdihovanje. Od tega se tresejo in premikajo zidovi, in razpoka se počasi zapre, čisto tako, kot si si želel. Lahko bi bil zadovoljen, a to ne traja dolgo.

Obhaja te nekaj, kar šele počasi doumevaš. Prej znani svet ti ni več znan. Obrača se proti tebi. Iz dvorane s kupolo se usipajo sence, sive lačne megljaste postave, majhna in velika obličja, ki so tu in potem spet niso več, vzbujen švigajoč vrvež udov in teles, ki se raztekajo in zmeraj znova oblikujejo. Kaj počnejo? Kdo so? Od kod prihajajo? Vstajajo iz skrinj in omar, iz ure, iz zidov samih, iz vsega, kar si si varno in naskrivaj domišljal. Vse to nima več obstanka, samo se uničuje.

In medtem ko se dvorana s kupolo počasi vrti okoli tebe kot majhnega krhkega središča, moraš pustiti, da se zgodi, kar se zgodi. Saj si to sam priklical. A postave imajo še zmeraj strah pred tabo, svojim spočetnikom, tako se vsaj zdi. Stiskajo se v najzunanjših kotih in vzdolž sten. Pritiskajo se ob kamnite zidove, ob stenah navzgor in navzdol mezijo hkrati z vsemi svojimi megljčastimi telesi, in naslikane zvezde bledijo. Kjer švignejo mimo, sklad postane nerazločen, meglen kot one same. Tvoj svet oropajo resničnosti, iz njega posesajo substanco, naredijo se za prikazen sveta. Izbrišejo se, ker jih nikoli ni bilo.

Vendar se zdijo nenasitne, kajti počasi prihajajo vse bliže k tebi. Le miza z debelo ploščo in pokrajino na njej se še vedno vrti in vrti, in ti na sredi. Doumeš, da bodo izbrisale tudi tebe, ker te nikoli ni bilo.

Zdaj čutiš udarce kladiva, a ni slišati ničesar. Kaj počnejo? Poprek, z ene na drugo stran plošče potiskajo cev, naporno delo, a se ne utrudijo. In potem, ko se cev prikaže na obeh straneh, začne nekaj teči in teče vsevdilj, in to polizejo, lakomno kot psi. In čutiš, kot bi bila tvoja lastna kri, ki izteka, kako obla pod tabo postaja iz srčnega utripa v srčni utrip neresničnejša. Zdaj te zgrabi nebogljen zgroženost.

"Krvni brat!" vzklikneš s tankim glasom, ki ga še sam komaj slišiš, "reši me! Nauči me padati!"

A zid se ne odpre, ker ga ni več tu. In kmalu ne bo ničesar več, razen brezna. Padal boš in padal, ne da bi se tega naučil, in v sebi boš iskal, kar je sorodno tvojemu krvnemu bratu, kot so ozvezdja, ki druga drugo držijo na svojih poteh, kajti nič drugega te ne bo držalo in za nič drugega se ne boš mogel držati. Boš zmogel? Ker se tega nisi naučil, boš zmogel?

Vse je izginilo.

Čas je.

Zdaj!

Izbral, prevedel in spremno opombo napisal Vid Snoj

Michael Ende se je kot sin nadrealističnega slikarja Edgarja Endeja rodil 12. novembra 1929 v Garmischu. Že v štiridesetih letih je pisal pesmi in krajše pripovedi. Po vojni je obiskoval igralsko šolo v Münchnu. Potem je delal za bavarski radio ter pisal skeče in pesmi za kabarete. Od leta 1971 do leta 1985 je živel v Albanskih gričih južno od Rima. Zdaj kot svobodni pisatelj živi v Münchnu. Dobil je številne nemške in mednarodne nagrade.

Pričujoče zgodbe so vzete iz knjige *Der Spiegel im Spiegel* (1984). Od njegovih knjig sta bili v slovenščino med drugim prevedeni *Momo* (Ljubljana 1978) in *Die unendliche Geschichte* (*Neskončna zgodba*, Ljubljana 1987).